

नव्या टप्प्याची सुरुवात

छोट्या नातवाला मी शाळेत सोडायला गेलो होतो. बालवर्गातीली जबळजबळ सगळीच मुलं कोरसमध्ये रडत होती. मी थोडा वेळ तिथे थांबलो; पण रडण्याचा आवाज काही केल्या कमी झाला नाही. मी शिक्षिकेला म्हटलं, “असं रडण किती वेळ चालतं ?” ती हसून म्हणाली, “साधारण महिना ते दीड महिना असंच चालू राहतं.

मी त्या शिक्षिकांच्या सहनशक्तीला मनोमन प्रणाम केला. बालवयात पहिल्या प्रथम शाळेत जाताना मनावर प्रचंड दडपण येतं. घराची ऊब सोडून बाहेरच्या जगाला सामोरं जायचं असतं. सगळंच विचित्र वाटत राहतं. आतापर्यंत लाड करीत राहणारी घरातली वडीलधारी मंडळी अशी आपल्याशी दुष्टपणे का वागत आहेत, ते समजत नाही. पुढे-पुढे शाळेची सवय होऊन जाते. कॉलेजमध्ये जातानाही सुरुवातीला चुकल्याचुकल्यासारखे वाटत असते; पण तोपर्यंत बाहेरच्या जगाशी जुळवून घ्यायची सवय झालेली असते. नोकरी-व्यवसायाला सुरुवात करतानाही असाच एक टप्पा येतो. वाढती जबाबदारी अंगावर येऊन पडते; पण मग त्याचीसुद्धा सवय होऊन जाते. परत निवृत्त होतानाचा टप्पाही रुळवून घ्यायला अवघड जातो.

खियांसाठी विवाह होऊन आई-वडिलांची मायेची पाखर सोडून सासरी जातानाचा टप्पा फार अवघड असतो. एक घर सोडून दुसऱ्या घरी जाऊन त्या

घराचा आधारस्तंभ बनणं ही किमया स्त्रीच करू जाणे. पुरुषांना इतिहासात कधीही हे जमलं असेल, असं वाटत नाही. म्हणूनच बहुतेक सर्व समाजांत स्त्रीनंच पतीच्या घरी जाण्याची पद्धत रूढ झाली असावी.

सहनशक्ती आणि तडजोड करण्याची तयारी या दोन गुणांमध्ये पुरुष स्त्रीच्या जवळपासही कुठे पोचू शकेल असं वाटत नाही. असं असूनसुद्धा एकदा निर्णय घेतल्यावर तो कठोरपणे अंमलात आणण्यामध्येदेखील स्त्रीच पुरुषापेक्षा वरचढ ठरते. त्याग-समर्पण-बाधिलकी हे संपूर्ण गटाच्या विकासासाठी आवश्यक असणारे गुणसुद्धा स्त्रीमध्ये प्रकर्षने जास्त असतात.

प्रतिकूल परिस्थितीमध्येसुद्धा जुळवून घेणं आणि घेतलेल्या निर्णयावर ठाम राहणं या दोन्ही परस्परविरुद्ध गोष्टी करत राहाव्या लागतात; हेसुद्धा स्त्रीलाच जास्त चांगलं जमतं, असं वाटतं. तर सांगण्याचा मुद्दा असा, की या सर्व गुणांच्या बाबतीत स्त्रीलाच गुरु मानायला हवं आणि स्त्रीनंही आपल्यातले हे गुण पारखून ते नीट जोपासायला हवेत.

नवीन जागी गेल्यावर, नवी जबाबदारी घेतल्यावर संगळं एकदम नवखं वाटायला लागतं. जुन्या अनुभवांचा अर्थात खूप उपयोग असतो; पण आक्हानं नवी असतात. त्यांचे पैलूदेखील वेगवेगळे असतात. त्यामुळे पूर्वी घेतलेले निर्णय, उपयोगी पडलेल्या पद्धती या जशाच्या तशा लागू पडतील, असं नाही. यासाठी नव्या जागी जास्त सतर्क राहायची गरज असते. साधनं तेच तेच परत घडवून आणू शकतात; पण ती यांत्रिक साधनं. मनुष्यबळ हे साधन जिथे वापरायचं असेल, तिथे फारच सतर्क राहायला हवं. पहिले काही दिवस मनुष्यबळ कसं आहे, याचा अभ्यास करण्यासाठी जास्त मेहनत घ्यायला हवी.

परिस्थितीचा आणि सोबत काम करणाऱ्यांचा सावधपणे अंदाज घ्यायची सवय लावून घेतली, तर रूळ सहज बदलले जातात आणि खडखडाट कमी होतो. करूनच पाहण्यासारखं आहे हे.